

MACEDONIAN ENERGY FORUM 2020

Energy solutions for today,
options for tomorrow.

МАКЕДОНСКИ ЕНЕРГЕТСКИ ФОРУМ
2020

ЗАКЛУЧОЦИ ОД КОНФЕРЕНЦИЈАТА

Декември 2020

Заклучоци од конференцијата

Третото издание на Македонскиот Енергетски Форум се одвиваше на 23ти ноември 2020 на хибридна платформа, и во Скопје, Северна Македонија и на ЗУМ платформата преку онлајн сесии кои беа пренесувани преку социјалните медиуми. Форумот беше организиран од страна на Владата на Република Северна Македонија, Амбасадата на Соединетите Држави во Северна Македонија и ЗИП Институт, и беше овозможен преку финансирање обезбедени од German Marshall Fund - Balkans Trust for Democracy, АД МЕПСО и Делегацијата на Европската Унија во Северна Македонија. Македонскиот Енергетски Форум 2020 продолжува по импресивните изданија во 2018 и 2019 година и покрај предизвиците поврзани со КОВИД-19. Мисијата на енергетскиот форум беше да придонесе за порамномерна, инклузивна и директна размена на знаења и идеи за процесот на енергетска транзиција на европскиот, регионалниот и македонскиот енергетски сектор. Енергетскиот форум продолжи да биде разновидна платформа на високо ниво, каде чинители во енергетската област можат да дискутираат за енергетски предизвици, политики и идна соработка. Форумот имаше за цел да овозможи подобри политики и да изгради трајна мрежа за соработка. Визијата за енергетскиот форум е да стане истакната регионална енергетска платформа за дискусија и размена во енергетската област.

Г-дин Агим Селами, директор на ЗИП Институт, го започна форумот со поздравен говор и им се заблагодари на поддржувачите и тимот на организатори кои придонесоа за организирање на третото издание на форумот и покрај тешките околности, со што ова стана прво виртуелно издание на форумот.

Македонскиот енергетски форум годинава доби нови поддржувачи - БТД, Норвешката амбасада, Делегацијата на ЕУ во Скопје и МЕПСО. Форумот го обединува дигиталниот простор за и понатаму да биде подиум за политики за дискутирање на енергетски прашања во Северна Македонија и Балканот.

“Форумот го обединува дигиталниот простор за и понатаму да биде подиум за политики за дискутирање на енергетски прашања во Северна Македонија и Балканот. Продолжува да биде разновидна платформа на високо ниво каде чинители во енергетската област можат да дискутираат за енергетски предизвици, политики, и идна соработка.” - Агим Селами

Воведни говори одржаа и:

- - Зоран Заев, премиер, Влада на Република Северна Македонија
- - Н.Е. Кејт Мари Бирнс, амбасадор, амбасада на САД во Северна Македонија
- - Н.Е. Јорн Јуџин Јелстад, амбасадор, Кралска амбасада на Норвешка, Белград

Премиерот Зоран Заев напомена дека енергетскиот сектор е еден од приоритетите на македонската влада. Форумот се разви во платформа каде што дискутираат институции и експерти и чии заклучоци имаат за цел да ги зголемат инвестициите во енергетскиот сектор. Напорите на Владата се насочени се да се зголемат

инвестициите во алтернативни извори на енергија и да се намали употребата на јаглен. За време на пандемијата, стана јасно дека енергетската ефикасност заедно со дигитализацијата е важна за развојот. Ова значи дека е време да се направи економски развој. Дел од плановите на Владата на Северна Македонија вклучуваат инвестиции во обновливи извори и хидроенергија, зголемување на регионалната соработка и подобар пристап до гас. Еден релевантен проект е интерконекторот за гас помеѓу Северна

Македонија и Грција за подобрување на снабдувањето со гас што може да ја направи Северна Македонија регионален дистрибутивен центар. Владата планира и интерконектори со Србија, Косово и Бугарија. Законодавството е усогласено со законодавството на ЕУ и беше донесен нов закон за енергетска ефикасност. Енергетската транзиција носи предизвици. Обновливите извори и енергетската ефикасност се дел од Зелениот договор на ЕУ за Европа да биде јаглеродно неутрален континент до 2050 година, што го поддржува Северна Македонија. Визијата се префрлува на чиста енергија и инклузивна енергетска транзиција.

"Напорите на Владата се насочени кон зголемување на интересот на инвеститорите во областа на енергија преку нудење алтернативни решенија во однос на геостратешките енергетски позиции." - Зоран Заев

НЕ амбасадорката Кејт Мари Бирнс ја истакна важноста на диверзификацијата на енергијата како начин за намалување на зависноста од малигни активности, намалување на цените на енергијата и подобрување на квалитетот на воздухот. Станува збор за економски раст и отпорност. Стратегијата на САД за регионот е подобрување на енергетската безбедност и технологија и пристап до достапна енергија. Енергијата е еден од приоритетите на Владата на САД за регионот. Владата на САД има за цел да ја поддржи Северна Македонија и нејзините соседи да го диверзифицираат снабдувањето со енергија, да ја подобрат својата енергетска безбедност и да ја намалат ранливоста на надворешни шокови. Диверзификацијата на енергијата ја намалува енергетската зависност. Северна Македонија и регионот се зависни од гасот што го снабдува Гаспром. Интерконекторот за гас помеѓу Северна Македонија и Грција е можност за снабдување со гас до Србија и Косово. Диверзификацијата ќе доведе до

чиста енергија. Инвестициите во обновливи извори можат да го трансформираат енергетскиот сектор. Охрабрувачки се напорите за оддалечување од јаглен.

„Соединетите држави се подготвени да бидат „ко-инвеститор“ во успехот на Северна Македонија и регионот во диверзификацијата на енергетскиот сектор“.- НЕ Кејт Мари Бирнс

Амбасадорот Н.Е. Јорн Јуџин Јелстад спомена дека Зелениот договор на ЕУ е од значење за Норвешка. Не станува збор само за економски раст, туку и за намалена зависност од јаглерод и економија со ниски емисии на јаглерод. Шест земји од Западен Балкан се подготвени да станат општества со ниско ниво на јаглерод, и ова нуди можност за регионална соработка. Тоа е услов за пристап до ЕУ да ги почитува принципите и вредностите на ЕУ. Соработката за креирање на единствениот пазар има потреба од конвергенција за пристап до пазарот. Зелената економија треба да генерира помала нееднаквост. Важно е да се преземат технолошки иновации за опции со низок јаглерод. Енергијата е голема индустрија и моменталните политики предвидуваат тектонски поместувања. Норвешка е вклучена во трговија со емисии и планира флота со нулта емисија, зелена испорака и зголемување на обновливите извори на енергија. Норвешка е најголем извозник на бензин, но ќе стане помалку зависна од бензинот како резултат на енергетската транзиција. Друга технологија е складирање на зафаќање на јаглерод за да се намали загадувањето и да се придонесе кон јаглеродна неутралност. Тоа е во согласност со целите на одржливиот развој. Стратегијата за водород ќе помогне во декарбонизацијата во транспортниот сектор и индустриите кои зависат од енергија. Кругната економија значи дека отпадот е само еден дел од циклусот. Постои тренд на „право на поправка“ што се однесува на употребата на електроника. Даночните политики можат да го поддржат процесот на транзиција, заедно со подигање на свеста за еколошките предизвици.

Панел 1: "Транзиција на енергија преку диверзификација на изворите на производство и снабдување"

Првиот панел беше свикан и модериран од г-ца Андријана Нелкова Чучук, комесар во Регулаторната комисија за енергетика и водни услуги на Република Северна Македонија. Енергетската транзиција значи трансформација на глобалниот енергетски сектор до 2050 година за што ќе бидат потребни иновации, нови политички мерки и нови регулаторни мерки. Новиот енергетски сектор е воден од побарувачката за чисти извори на енергија

Помошникот државен секретар за енергетика и ресурси на САД, Франсис Р. Фенон, го отвори панелот со свои забелешки и дискусија на неколку важни теми. Тој истакна дека Северна Македонија демонстрира лидерство како регионален играч во енергетиката преку диверзификација на добавувачите и изворите на производство на енергија. Тој исто така рече дека САД ги охрабрува регионално интегрираните пазари и робусните и транспарентни принципи на пазарот што им овозможуваат на овие пазари да се развиваат и да ги истераат малигните чинители. Енергетската транзиција значи чист енергетски сектор до 2050 година. Енергетската транзиција значи и подобрување на енергетската безбедност и регионализација на пазарите на енергија. Интерконекторот за гас помеѓу Грција и Северна Македонија ќе го диверзифицира снабдувањето со енергија за Северна Македонија и регионот и претставува добар напор за соработка. Гасот ќе ги отклучи обновливите извори. Новите извори на енергија и технологија создаваат можност за регионален пазар, но исто така ја покажува потребата за политичка волја на владите за искористување на новите можности. Диверсификацијата на технологијата на пазарот и реформираното раководство нуди ново поглавје во регионот. Капитализацијата на инвестициите не е можна сама по себе. Дополнителното снабдување на гас од Грција до Балканскиот регион и диверзификација би имало трансформативен ефект врз однесувањето на пазарот. Владините напори во регионот треба да бидат поддржани, но истовремено пазарот треба да се направи примамлив за приватен капитал. Има од долу - нагоре повик за почиста енергија која може да се прифати како порака до властите да бидат одговорни кон граѓаните.

"Верувам дека Северна Македонија е на вистинскиот пат кон создавање на силен регионален енергетски пазар со своите соседи. Се зависи од политичката волја на вмешаните владите да се фокусираат на иднината и да ја искористат можноста што порано не постоела. Покрај тоа, регионализацијата на енергијата дозволува катализација на инвестициите во обем што ниту една земја не би можела да ја постигне самостојно." - Френсис Р. Фенон

Други присутни панелисти:

- Митко Андреевски, Советник на премиерот на Република Северна Македонија
- Васко Ковачевски, Генерален директор, АД ЕСМ
- Јасен Иванов, Раководител на одделот за анализи и меѓународни активности, Булгартрансгаз ЕАД, Бугарија
- Стивен Брнс, Шеф на оддел, енергетика и инфраструктура, Биро за Европа и Еуроазија, УСАИД

Советникот на премиерот, Митко Андреевски напомена дека природниот гас во Северна Македонија е недоволно развиен, но дека има планирани инвестиции во гасна инфраструктура. Во моментот, Гаспром е единствениот снабдувач на гас во Северна Македонија, кој испорачува мали количини на гас. Сепак, останува предизвик да се развие инфраструктура за дистрибуција на гас во градовите. Северна Македонија има за цел да го зголеми производството на електрична енергија преку инвестиции во обновливи извори на енергија, но цели да има регионален пристап бидејќи има мал пазар. Постои тенденција водородот да го замени гасот. Обновливите извори се непредвидливи, а водородот може да се користи за складирање во секторот за транспорт или може да се меша со гас. Интерконекторот за гас со Грција ќе ја зголеми конкурентноста на пазарот, ќе ја подобри безбедноста на снабдувањето и ќе понуди можност Северна Македонија да стане преодна земја за гас.

"Предизвикот во следниот период ќе биде дали Северна Македонија може да дистрибуира системи за дистрибуција на енергија до други градови и дали може и други гасови да бидат вклучени во системите." - Митко Андреевски

Генералниот директор на ЕСМ, Васко Ковачевски образложи дека ЕСМ планира да ги диверзифицира изворите за производство на електрична енергија со зголемување на учеството на обновливи извори. Постоечката ветерница во близина на Богданци се надоградува, а се планира и нова. Исто така, во тек е изградбата на првата фотоволтаична централа на ТЕ Осломеј, вредна 7 милиони евра. Тоа ќе ја намали работата на фабриките за јаглен во земјата, кои ќе треба да се ревитализираат. Голем дел од овие обновливи проекти ќе бидат направени во модел на јавно-приватно партнерство. Хидроцентралата Чебрин, неуспешен минат проект, конечно ќе почне да се гради. ЕСМ размислува и за замена на јагленот со гас за основно производство на електрична енергија. Поради плановите за енергетска безбедност и енергетска транзиција, Северна Македонија се откажа од инвестицијата во нуклеарната централа во Белене, Бугарија и ќе инвестира во гасниот интерконектор во Грција. Обновливите извори имаат и влијанија врз животната средина, како што е биодиверзитетот, и тие имаат свој животен циклус и влијаат врз енергетската мрежа. Енергетската транзиција е проект на целата заедница и бара исто така социјална трансформација, како што е повторна едукација за работа со обновливи извори на вработените во тековниот сектор за јаглен.

"На светот и на Северна Македонија им е потребна промена што вклучува прогресивно присвојување на технологии со ниски емисии на јаглерод кои се клучни за трансформација на енергијата." - Васко Ковачевски

Раководителот на одделот за анализи и меѓународни активности, Булгартрансгаз ЕАД, Бугарија, Јасен Иванов, истакна дека енергетската транзиција е составен дел од политиките на ЕУ. Заштитата на животната средина е исто така значајна и рентабилно производство на енергија. Регионот е зависен од јаглен и неговото заменување со гас придонесува за решавање на еколошките предизвици. Така, има потреба од конкурентни цени на гасот. Г-дин Иванов сподели дека Булгартрансгаз постојано работи на зголемување на можностите за интерконекција меѓу соседните земји преку градење на нови врски и развој на постојните, и преку обезбедување и зголемување на капацитетот на двонасочната трансмисија на постојните интерконекции.

„Бугарија одржува силен дијалог за партнерство со САД и други алтернативни извори на гас, што е корисно за целиот пазар и целиот регион. Важен практичен резултат на овие активности е што за прв пат во Бугарија во 2019 година, над 18% од снабдувањето со гас за земјата се од алтернативни извори.“
Јасен Иванов

Стивен Брнс, шеф на одделот за енергетика и инфраструктура, Биро за Европа и Еуроазија, УСАИД, објасни дека енергетската транзиција не треба да се финансира целосно од донаторската заедница, но треба да го привлече приватниот сектор. Потенцијалот на енергетската транзиција е во создавање унифициран пазар преку зближување на земјите, што ќе значи и придобивки за пазарот. Доколку има поголемо регионално споделување на резерви, обновливите извори ќе можат да се користат во поголем обем. Треба да се охрабри пристапот на трети страни и да се напушти историската заштита на пазарот. Сепак, транзицијата не е без трошоци и овие трошоци треба да ги превземат потрошувачите. На пример, цените на енергијата може да се зголемат. Енергијата, сама по себе, не е цел, но е двигател за економски развој и во овој случај е важен односот за соработка.

“Со сите нови инвестиции, доаѓа и трошок. На крајот, тој трошок треба да биде на товар на потрошувачите. Треба да се разбере дека цените на енергијата можеби ќе треба да се зголемат. Да, признаваме дека цената на обновливите извори на енергија се намалува, но има трошоци за балансирање при секоја нова инвестиција.” Стивен Брнс

Панел 2: "Предизвиците на Регионалната Енергетска Интеграција во Согласноост со Енергетските Приоритети на ЕУ и Зелениот Договор на ЕУ 2050"

Модериран од Јордан Дамчевски, виш економист во Амбасадата на САД, Скопје. Зелениот договор на ЕУ беше лансиран пред речиси една година и неговото исполнување ќе ја одведе Европа до климатска неутралност до 2050 година. Земјите од Западен Балкан претставуваат пазар во развој со потенцијал за трансформација на енергија со ниско ниво на јаглерод. Енергетската транзиција треба да го намали увозот на енергија, да развие обновлива енергија и да ја подобри регионалната енергетска безбедност. Суштински е да се дадат решенија по ниски трошоци за регионалниот пристап кон инфраструктурното планирање.

Панелист на вториот панел беа:

- Дејвид Гир, шеф на мисијата, делегација на Европската унија во Северна Македонија
- Фатмир Битиќи, вицепремиер за економски прашања, Влада на Република Северна Македонија
- Ева Шуклева, генерален директор, АД МЕПСО
- Анди Аранитаси, раководител на Северна Македонија, Европската банка за обнова и развој
- Дирк Бушле, заменик директор, Секретаријат на енергетската заедница

Дејвид Гир, шеф на мисијата, делегација на Европската унија во Северна Македонија, истакна дека Зелениот Договор е резултат на признавањето на ЕУ на предизвиците кои се резултат од климатските промени и деградацијата на животната средина. Зелениот договор ќе ја трансформира ЕУ во ресурсно-ефикасна и кооперативна економија. Тоа исто така го вклучува клучниот елемент на праведна транзиција, што значи дека ниту едно место и ниту една личност нема да остане неопфатена. Социјално и економски одржлив план за де-карбонизација има потреба од административен капацитет на владите. Северна Македонија го усвои третиот енергетски пакет и започна да го заменува јагленот со сончева енергија. Дел од преостанатите предизвици вклучуваат голема зависност од увоз, понатамошен развој на интерконектори и модерна дистрибутивна мрежа за интегрирање на обновливи извори. Клучно е да се обртиме до сите групи и заедници, посебно до младите луѓе кои ќе треба да ја водат оваа агенда.

“Де-карбонизацијата е клучен столб на планот за економски инвестиции на ЕУ на Западен Балкан во согласност со Зелениот договор на ЕУ и во овој контекст, преминот од јаглен кон чиста одржлива енергија е клучен за регионот. За оние земји кои се многу зависни од јаглен, како Северна Македонија, преминот кон модерна гасна инфраструктура со ниски емисии е реален и ефикасен начин да не се користи јаглен на краток и среден рок.”

Дејвид Гир

Фатмир Бетиќи, Заменик на Претседателот на Владата задолжен за економски прашања, изјави дека енергетската политика на Северна Македонија е исполнување на целите на ЕУ. Заедно со поддршка на ЕПРД и Владата на САД, Владата на Северна Македонија го донесе новиот закон за енергетика и законот за енергетска ефикасност. Ова создаде клима за инвестиции во обновливи извори на енергија во услови на конкурентен пазар. Тековниот проект за интерконектор со Албанија е последниот елемент на целосната регионална интерконекција на Северна Македонија и ќе ја

подобри нејзината безбедност во снабдувањето со електрична енергија. Проектите за обновлива енергија во Северна Македонија го заменуваат јагленот, но нивната стабилност е сè уште предизвик. Хидроцентралата Чебрин има за цел да го балансира електроенергетскиот систем. Усвоената енергетската стратегија до 2040 година предвидува транзиција кон ниска емисија на јаглерод и заштита на животната средина. Консултациите за усвојување на главните стратегии се дел од принципот на правична транзиција.

“Во изминатите три години, Владата на Република Северна Македонија ја фокусираше енергетската политика кон исполнување на целите на Европската Унија и храбро почна да чекори кон енергетската транзиција.” - Фатмир Бетиќи

Генералниот директор, АД МЕПСО, Ева Шуклева, рече дека енергетската транзиција бара инвестиции и МЕПСО придонесува во оваа насока и има важна улога во развојот на инфраструктурата. Зелениот договор бара придонес од целиот приватен сектор. Ова вклучува инвестиции во еколошки технологии, поддршка за иновативна технологија, чист транспорт, де-карбонизација на енергетскиот сектор, зголемување на нивото на енергетска ефикасност и зголемена соработка за постигнување на овие цели. МЕПСО придонесува преку воспоставување нова интерконекција со Албанија, како и во воспоставување на меѓусебно поврзан регионален пазар. Еден од предизвиците е стабилноста на мрежата. Интерконекциите меѓу земјите треба да се подобрат за да се развие регионален пазар. МЕПСО е вклучен во надградба на мрежата за да се прилагоди на зголемената апсорпција на обновливите извори.

“Улогата на МЕПСО е особено значајна во развојот на инфраструктура што ќе овозможи влез на технологии што користат обновливи извори на енергија. На тој начин, ќе придонесеме за де-карбонизација на енергетскиот сектор, што е стратешка цел на ЕУ и на земјата.” - Ева Шуклева

Директорот на канцеларијата на Европската банка за обнова и развој во Скопје, Анди Аранитаси, дискутираше дека де-карбонизацијата е клучен фокус на регионалната интеграција на Западен Балкан. Де-карбонизацијата има за цел да ги подобри енергетската безбедност и достапноста на енергијата. Интерконекциите се потребни бидејќи некои држави немаат вишок електрична енергија. Интегриран регионален пазар вклучува трговија и инвестиции во обновливи извори на енергија. Регионот е посветен на реформите. За да се постигне економија со ниска емисија на јаглерод, треба веднаш да се донесат одлуки. Инвестициите треба да бидат профитабилни, но исто така важно е управување и вклученост на младите. Кога станува збор за поврзувањето со соседните земји, Северна Македонија е лидер во тоа поле. ЕБОР ја поддржува посветеноста на Владата на Северна Македонија и е подготвена да ги поддржи нејзините напори за интеграција и транзиција на регионалниот пазар на енергија.

„Развојот на интегриран регионален пазар е од суштинско значење за зајакнување на енергетската безбедност за подобрување на сигурноста и за зголемување на достапноста на енергијата. Не секоја земја во регионот може да има суфицит на енергија, така што меѓусебната поврзаност е многу важна за целиот регион, за земјите да можат да се поддржуваат едни со други.“ - Анди Аранитаси

Заменик директорот на секретаријатот на Енергетската заедница, Дирк Бушле, го започна својот говор велејќи дека декарбонизацијата е цел на регионот денес, додека пред 15 години цел била либерализација и физичкото меѓусебно поврзување. Сите шест лидери на Западниот Балкан се приклучија на идејата за де-карбонизација на неодамнешниот самит во Софија. Северна Македонија е фаворит во усвојувањето на регулативите на ЕУ и нејзиниот сектор за електрична енергија е најдобриот во регионот. Директивата за големи постројки за согорување значи дека електраните на јаглен ќе добијат датум на истекување. Иднината не е заснована на јаглен. Дури и денес, само под ограничени услови може да се работи со јаглен. Северна Македонија планира да продолжи со гасификација за да го замени јагленот, додека се чека законодавство што ќе го реши спорот меѓу државата и приватната компанија околу сопственоста на заедничката компанија за трансмисија на гас. Де-карбонизацијата бара државно планирање, силни институции, политичко лидерство и силен енергетски регулатор. Планот за обновлива енергија на Северна Македонија е многу амбициозен проект. Енергетската заедница еволуираше од улога на полицаец во улога на советник за управување.

“Енергетските системи нема да се декарбонизираат сами по себе и ви треба силно државно планирање и е многу повеќе од почитување на европските правила и имање силни институции. Нацрт националниот план за енергетика и клима во Северна Македонија доставен на разгледување до Секретаријатот на Енергетската заедница е многу повеќе од енергетска стратегија, Северна Македонија е прва што достави ваков документ до енергетската заедница и земјата е подготвена да премине на следното ниво по ЕУ.”- Дирк Бушле

Јасно е дека снабдувањето со енергија од еден извор е застарено и се прават значителни напори во регионот за диверзификација на изворите на енергија, на пример, новиот проект за гасен интерконектор со Грција. Постојат неколку тековни проекти во Северна Македонија за инвестирање во обновливи извори, вклучувајќи и замена на јаглен. Плановите се однесуваат на инвестиции во складирање и нови

технологии. Северна Македонија и регионот се заинтересирани за развој на декарбонизирана економија која бара вклучување на целата заедница. За да се овозможи добра интеграција на обновливите извори, потребни се поголеми инвестиции во мрежата. Клучно е да се развие средина за инвестиции во приватниот сектор и подобрување на конкуренцијата. Природниот гас се смета за важен ресурс за распоредување на обновливи извори. Европскиот Зелен Договор постави клучна пресвртница за развој на општество со ниска емисија на јаглерод. Клучниот аспект на енергетската транзиција се наоѓа во регионалната соработка за истражување на пазарот со низок јаглерод. Најважен елемент за постигнување транзиција кон ниска емисија на јаглерод е силната политичка волја на владите.